

Bakalářský studijní program: **Ekonomika a management**

Studijní obor: **Ekonomika veřejné správy a sociálních služeb**

**Souvislost rekodifikace soukromého práva 2014 se
Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, praktické
důsledky, souvislosti**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: **Veronika KOKTOVÁ**

Vedoucí bakalářské práce: JUDr. Ing. Petr SLUNSKÝ, Ph.D., Ph.D.

Znojmo, 2015

Prohlášení:

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma *Souvislost rekodifikace soukromého práva 2014 se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, praktické důsledky, souvislosti* jsem vypracovala samostatně, na základě pokynů vedoucího práce a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně označila a uvedla v seznamu použité literatury.

Ve Znojmě dne 27.04.2015

.....
Veronika Koktová

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala JUDr. Ing. Petru Slunskému, Ph.D., Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi pomohly vypracovat tuto bakalářskou práci.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Autor	Veronika KOKTOVÁ
Bakalářský studijní program	Ekonomika a management
Obor	Ekonomika veřejné správy a sociálních služeb
Název	Souvislost rekodifikace soukromého práva 2014 se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, praktické důsledky, souvislosti
Název (v angličtině)	Connection between Private law recodification 2014 and Law of social and legal child protection, practical impacts and connections

Zásady pro vypracování:

Cíl práce: Cílem bakalářské práce je analýza právního stavu problematiky po zásadní rekodifikaci soukromého práva k 01.01.2014, vymezení hranic mezi soukromým a veřejným právem problematiky za stavu, kdy byl zrušen zákon o rodině a tento vtělen do Nového občanského zákoníku, tedy nový stav a vztah mezi Zákonem o sociálně-právní ochrany dětí a Novým občanským zákoníkem.

Postup práce:

1. Ústavní principy problematiky, jejich definice, osazení problematiky do předpisů nejvyšší právní síly – Ústava ČR, LZPS, Mezinárodní smlouvy.
2. Definice a vymezení právního stavu problematiky před 1.1.2014, vymezení soukromoprávních a veřejnoprávních vztahů v tomto období, prameny práva.
3. Definice a vymezení právního stavu po rekodifikaci, totéž vymezení v tomtéž období.
4. Vztahy a komunikace mezi Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, Novým občanským zákoníkem, hodnocení současného právního stavu, srovnání s právním stavem předchozím.

Metody: literární rešerše, právní rozbor pramenů, aplikace v právní praxi, interpretace, právní výklad.

Rozsah práce: 50

Seznam odborné literatury:

1. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. 1118 s. ISBN 978-80-7208-922-2.
2. GERLOCH, Aleš; HŘEBEJK, Jiří; ZOUBEK, Vladimír. *Ústavní systém České republiky*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013. 520 s. ISBN 978-80-7380-423-7.
3. HARVÁNEK, Jaromír a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 496 s. ISBN: 978-80-7380-104-5.
4. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině: komentář*. 1. vydání. Praha: Beck, 1998. 398 s. ISBN 80-7179-198-9.

Datum zadání bakalářské práce: duben 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: duben 2015

Veronika Koktová
Veronika KOKTOVÁ
student

Petr Slunský
JUDr. Ing. Petr SLUNSKÝ, Ph.D., Ph.D.
vedoucí bakalářské práce

Dušan Dobrovodský
doc. Ing. Dušan DOBROVODSKÝ, CSc.
garant studijního oboru

Hana Březinová
doc. Ing. Hana BŘEZINOVÁ, CSc.
rektorka SVŠE Znojmo

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je analýza nového právního stavu po rekodifikaci soukromého práva k 01.01.2014, analýza tohoto stavu, srovnání se stavem předchozím, definice a popis vybraných vztahů a vazeb mezi Novým občanským zákoníkem a Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, vztah této právní úpravy, ústavním principům a zásadám práva v ČR, analýza právního stavu této problematiky, pohled na problematiku soukromoprávní a veřejnoprávní. Vzhledem k velkému rozsahu rekodifikace, práce nemohla pominout procesní souvislosti, jejichž změny si rekodifikace vyžádala, tedy návaznost na Občanský soudní řád a návaznost na Zákon o zvláštních řízeních soudních.

Klíčová slova: Rekodifikace soukromého práva, sociálně-právní ochrana dětí, soukromé právo, veřejné právo

Abstract

The topic of this bachelor thesis is an analysis of the new legal situation after the recodification of private law as of 1/1/2014, the analysis includes a comparison with the antecedent legal situation, there is a definition and description of selected relations and connections between the New Civil Code and the Act on Social and Legal Protection of Children, the relation of these legal regulations to constitutional and law principles in the Czech Republic, an analysis of the legal situation related to this issue, and a view of the issue of private and public law. With regard to the great extent of the recodification, the paper could not neglect procedural connections, changes in which have been induced by the recodification, i.e. their interconnectedness to Civil Procedure Code and the Act on Special Judicial Proceedings.

Key words: Recodification of private law, social and legal protection of children, private law, public law.

Obsah

1 Úvod	8
2 Cíl práce a metodika	12
3 Teoretická část	13
3.1 Historie problematiky	13
3.2 Právní stav do rekodifikace	15
3.2.1 Vztah Zákona o rodině k Zákonu o sociálně-právní ochraně dětí	16
3.2.2 Komunikace a souvislost právních předpisů v konkrétních případech před rekodifikací	21
3.2.3 Výchovní opatření	23
3.4 Současná právní úprava	24
3.5 Dopad části první obecné části hlavy I. Občanského zákoníku na rodinně-právní souvislosti	27
3.6 Shrnutí teoretické části	30
4 Praktická část	31
4.1 Právní systematika a ústavně právní základ problematiky	31
4.2 Kazuistika praktické části	42
4.2.1 Určení rodičovství	42
4.2.2 Řízení o osvojení	43
4.2.3 Komunikace obou předpisů ve vztahu mezi manželi	45
4.2.4 Uložení výchovných opatření	46
4.2.5 Schválení právního úkonu za nezletilého	46
4.2.6 Výchovní opatření mimo režim závadového chování dítěte	47
4.2.7 Zásah soudu v případě neshody rodičů	48
4.2.8 Předběžná opatření	48
4.2.9 Mediace	49
4.2.10 Opatrovnictví	51
4.2.11 Souvislost s trestním právem	53
4.2.12 Zákonitá kolize, rozpor mezi oběma kodexy	53
5 Závěr	55
5.1 Praktický dodatek	57
6 Seznam použité literatury	58

1 Úvod

Dne 03. února 2012 byl uveřejněn ve Sbírce zákonů České republiky pod č. 89/2012 Občanský zákoník, publikováním tohoto kodexu, pro který se vžil již při jeho uvedení ve Sbírce zákonů název Nový občanský zákoník. V závěrečných ustanoveních tohoto Nového občanského zákoníku v ustanovení § 3080 je ve 238 bodech zrušeno více než 240 právních předpisů, zákonných i podzákonných. Účinnost tohoto Nového občanského zákoníku byla určena dnem 01.01.2014 a přes četné legislativní iniciativy tento Nový občanský zákoník skutečně k tomuto datu účinnosti nabyl. Nabytí účinnosti tohoto Nového občanského zákoníku znamená největší jednorázovou rekodifikaci v poválečné historii naší státnosti, pro svoji právní sílu a význam bylo rekodifikaci přiřazeno symbolické číslo 89 a popis významu této rekodifikace by přesahoval účel této bakalářské práce, zaměřuji se v ní pouze na souvislost Nového občanského zákoníku s již dříve existujícím Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Vztah Nového občanského zákoníku jako většího soukromoprávního kodexu k Zákonu o sociálně-právní ochraně dětí je velmi specifický, neboť Nový občanský zákoník je kodexem výhradně soukromoprávním, sám sebe takto prezentuje v § 1 odstavce 1 Zákona č. 89/2012, občanský zákoník (dále jen „Nový občanský zákoník“), kde je uvedeno, že „Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“ Právě vztah Nového občanského zákoníku k Zákonu o sociálně-právní ochraně dětí představuje významnou vazbu mezi důležitým soukromoprávním kodexem – Novým občanským zákoníkem a normou práva převážně veřejného Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který je publikován v České sbírce zákonů pod č. 359/1999 Sb. Opět nejlépe a nejvýstižněji lze pochopit význam a postavení tohoto zákona již z jeho § 1 odstavce 1 Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „Zákon o sociálně právní ochraně dětí“), kde je uvedeno, že „Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen "sociálně-právní ochrana") se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,

c) působení směřující k obnově narušených funkcí rodiny,

d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováno ve vlastní rodině.“

Právní výklad písmen a), b), c) i d) nalezneme podél celého tohoto zákona s prvky soukromoprávní i veřejnoprávní s četnými vazbami na Nový občanský zákoník, na předpisy veřejného práva. Nejdůležitější změnou v rekonstrukci soukromého práva ve vztahu ke studovanému tématu představuje bod 132 již citovaného zrušovacího ustanovení, jímž byl zrušen Zákon o rodině, zde nelze jednoduše vyslovit, že tento Zákon o rodině byl bez dalšího vtělen do Nového občanského zákoníku jako kapitola, ale tato zrušená a nově upravená právní úprava je ovlivněna bez dalšího dalšími ustanoveními Občanského zákoníku mimo kapitolu Zákona o rodině, zejména hlavou I. části 1. Nového občanského zákoníku, tato část pokrývá celou materii soukromého práva. Důležitost této části je zvýrazněna zákonodárcem v ustanovení § 3030 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Na práva a povinnosti, která se posuzují podle dosavadních právních předpisů, se použijí ustanovení části první hlavy I.“, tedy na tuto část se nevztahují přechodná ustanovení a bez dalšího jsou tato ustanovení platná a účinná od 01.01.2014 a vztahují se i na Rodinné právo. Všeobecně a univerzálně lze říci, že tato hlava I. je nadřazená všem částem Nového občanského zákoníku, je nadřazena tedy i ustanovením o soukromém právu a představuje souhrn zásad dosud výslovně v zákonech neuvedených, nicméně postupně judikatorně i přirozenoprávně respektovaných, ostatně na právo přirozené Nový občanský zákoník poukazuje již v této I. hlavě § 3 odstavce 1, kde již je zárodečně pamatováno na rodinné právo, neboť zde je uvedeno, že „Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.“

Jak je na mnoha místech ukázáno, nezávislé uplatňování aplikace soukromého práva neznamená, že tato práva jsou vždy a zásadně oddělena, oblasti se prolínají a jsou na sobě nezávislé, což by právě na komunikaci obou studovaných kodexů mělo být zřejmé, co do jejich hranic i co do prolínání. Pro principy a oba způsoby formulací mají společný princip ústavního pořádku s důrazem na práva a svobody člověka tak, jak je uvádí úvodní článek 1 Ústavy, na druhé straně při omezení základních práv a svobod, jichž se obě normy

dotýkají, musí být ctěna Listina základních práv a svobod, lidská svoboda se základními ústavní principy. Vztah souvislosti Občanského zákoníku a částečně veřejnoprávní normy, Zákona o sociálně-právní ochrany dětí, nalezneme mnohé společné body a prolínající se ustanovení. Toto prolínání je účelné a sleduje cíl, kterým je zdravý vývoj dítěte. Oba studované kodexy se mimo své koncepce veřejno a soukromu právní liší tím, že Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je zákonem výrazně pozitivistickým, Nový občanský zákoník je kodexem výrazně přirozenoprávním. Ústavou a základem tohoto přirozeného práva je na mnoha místech zmíněna I. hlava Nového občanského zákoníku, kde v § 3 odstavce 1 tohoto zákoníku je zcela novým způsobem zakotvena ochrana důstojnosti svobody člověka, jeho přirozené právo brát se **o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny** nebo lidí blízkých takovým způsobem, jenž nezpůsobí bezdůvodnou újmu druhým. Komunikace principů přirozenoprávních a pozitivistických a jejich střed na ústavním základě bude nepochybně postupně v budoucnu formována nálezy Ústavního soudu. Není těžké vystopovat, že přirozenoprávní pojmy štěstí mají základ ve francouzském osvícenství, amerických ústavních principech a v aristotelských antických dílech.

Při studiu a výkladu obou kodexů je třeba k těmto přistupovat odlišně, nejen proto, že se jedná, jak je vysvětlováno o normu pozitivistickou (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí) a normu na přirozenoprávním principu (Nový občanský zákoník), ale také proto, že Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je normou veřejného práva a Občanský zákoník je normou soukromého práva. To na jedné straně znamená, že adresátem výkladu Zákona o sociálně-právní ochraně dětí je orgán veřejné moci a adresátem výkladu Nového občanského zákoníku je soud a občan. To znamená, že výklad prvního je podřízen parémii, že orgánu veřejné moci je výslovně dovoleno pouze to, co mu umožňuje zákon, soukromoprávním subjektům je dovoleno vše, co není výslovně zakázáno, tyto parémie jsou vtěleny do textu Listiny základních práv a svobod, a to doslovně, neboť článek 2 odstavec 3 Ústavního zákona č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (dále jen „Listina základních práv a svobod“), uvádí, že „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Článek 4 odstavec 1 Ústavního zákona č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb. (dále jen „Ústava“) uvádí, že „Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.“

Z uvedeného plyne, že Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je procesně ovládán z jedné strany veřejnoprávními procesními pravidly, do nichž patří mimo jiné i Správní řád, v řízení před soudem je tento zákon propojen se soudními procesními pravidly, tedy se Zákonem o zvláštních řízeních soudních a podpůrně s Občanským soudním řádem. Naproti tomu Občanský zákoník je přísně oddělen od procesních pravidel veřejného práva.

2 Cíl práce a metodika

Jak už bylo uvedeno, cílem této práce je popis nového právního vztahu od 01.01.2014 na vztah soukromého práva, tedy práva rodinného, nově nastaveného, nutně existujícího k zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Vzhledem k tomu, že zákon č. 359/1999 Sb. po úpravách byl platný a účinný ve chvíli nabytí účinnosti Nového občanského zákoníku, musely zákonitě vzniknout nové vztahy mezi těmito dvěma právními normami, neboť podél těchto právních úprav zákonodárce sám cílevědomě tento vztah připustil a v jednotlivých ustanoveních také výslovně nastavil. V této práci si chci všimnout vztahu jednotlivých ustanovení Nového občanského zákoníku a jeho principu k Zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Vztah těchto norem osadit do právních základů právního systému České republiky. Ačkoliv cílem práce je porovnat komunikaci Zákon o sociálně-právní ochrany dětí a Nového občanského zákoníku, nelze pracovat pouze s těmito zákony, neboť oba mají zákonitý přesah do Ústavy, Listiny Základních práv a svobod a obě se prolínají s procesními pravidly, tedy se Zákonem o zvláštních řízeních soudních a podpůrně Občanským soudním řádem, neboť procesní pravidla uvedou ona hmotná v život. Procesní pravidla a procesní normy jsou cestou k uplatnění hmotného práva v řízení před soudy a samotný Zákon o sociálně-právní ochraně dětí potom je uplatňován s právními předpisy, které ve své práci z metodických důvodů vynechávám.

3 Teoretická část

3.1 Historie problematiky

Právní úprava předcházející rekodifikaci v roce 2012 byla podřízena Zákonu o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 359/1999 Sb., tento zákon vykazoval přímou návaznost na tehdy existující Zákon o rodině. Obě normy byly paralelně upravovány a novelizovány, avšak Zákonu o sociálně-právní ochraně dětí předcházel zákon č. 114/1988 Sb., který navazoval na další obdobné předpisy, a to zákon i zákony předcházející pojednávaly o působnosti orgánu ČSR v sociálním zabezpečení. Předválečná úprava však tyto souvislosti neznala a navazovala na takzvanou recepční normu (Zákon č. 11/1918 Sb.), „Převzato dosavadní občanské právo platné na území bývalé Rakousko-Uherské monarchie.“ (Hrušáková a kol., 1998, s. XV.). Tato předválečná úprava však vycházela z všeobecného Občanského zákoníku (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch z roku 1811), kde se pojednávalo zejména o rodinných vztazích, stát přebíral ochranu podzákonými předpisy. Předrakouská úprava rodinného práva byla upravena pod značným vlivem manželského práva kónického přijatého Tridentským koncilem (1545 - 1563), který prohlásil nauku „O svátostné povaze manželství za dogma“ (Hrušáková a kol., 1998, s. XV.). Obdobná zákonná úprava obdobné dnešní neexistovala. V meziválečné době bylo zvláštním zákonem jednotně upraveno osvojení, a to konkrétně zákonem č. 52/1928 Sb., po rozpadu Rakousko-Uherska bylo rodinné právo upraveno takzvanou manželskou novelou (Zákon č. 320/1919 Sb.). V poválečné době bylo ještě právně upraveno zvláštním zákonem osvojení takzvanou druhou novelou, a to zákonem č. 15/1958 Sb., neboť i osvojení můžeme považovat za ingerenci státu do rodinněprávních vztahů. Můžeme říci, že rodinné vztahy včetně zásahu státu byly do rekodifikace upraveny třemi základními právními předpisy, a to třemi kodexy – Zákon o rodině, Občanský zákoník a Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Současný stav co do počtu právních předpisů právní situaci zjednodušil, kdy spolu komunikují, jak dále bude vysvětleno, pouze Zákon o sociálně-právní ochraně dětí a Zákon o rodině.

Důležitost současné právní úpravy, trendu a jeho vztahu s historií představuje nynější integrace soukromého práva, neboť v poválečném období až do roku 2012 probíhaly pokusy o jeho integraci. Poslední pokus o integraci soukromého práva byl legislativně zmařen (rok 1995) a nynější koncepce Nového občanského zákoníku je snahou o trvalou integraci soukromého práva. Snahou zákonodárce bylo odstranit separace různých základních právních odvětví, které tradičně patří do Občanského zákoníku, a tak došlo k tomu, že rodinné právo bylo integrováno do Nového občanského zákoníku, vně této právní úpravy zůstala z politických důvodů úprava registrovaného partnerství, která je mimo problematiku zájmu této závěrečné práce.

Pokud bylo ctizádostí a zadáním zákonodárce vtělit do Nového občanského zákoníku komunitární právo i zde právní úprava vynechala právo rodinné, neboť toto je podřízeno ratifikovaným mezinárodním úmluvám a Listině základních práv a svobod.

Historicky vychází a souvisí nová právní úprava z francouzského Code civil, německého obecného Občanského zákoníku (BGB). Systematika rodinného práva zůstala zachována, byť integrována do Nového občanského zákoníku a pro účel této práce je důležitá právní část a historie o vztahu rodičů a dětí, navazující další částí péče o děti. Právně charakteristické a zásadní pro část vztahů rodičů a dětí je pro účely komunikace mezi všemi právními normami právní skutečnost, že rodiče a děti a jejich trvalá práva, kterých se nemohou vzdát, a tato práva mohou být omezena nebo odňata jenom soudním rozhodnutím.

Tato část pojednává o právech dítěte je podrobena kromě již uvedeného zejména Úmluvě o právech dítěte. Tato nadřazeně definuje základní pojmy a Nový občanský zákoník se jí podrobil stejně jako předchozí právní úprava Zákona o rodině. Do této části jsou převzata nezczitelná základní rodičovská práva, jimiž jsou rozhodnutí o příjmení dítěte, dát souhlas s osvojením. Tento souhlas je podroben komunikaci, posléze uvedené, se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Zde zákonodárce v nové právní úpravě odkázal na „Křesťanské tradice evropské právní kultury“ (Hurdík, 2007, s. 98). Rodičovské odpovědnosti je v nové úpravě dán širší právní obsah, který bude muset respektovat i komunikace všech právních norem, zatímně je tato odpovědnost formulována pouze slovně, aplikaci zákonodárce cílevědomě ponechává na výkladu soudu. Nový občanský zákoník podobně, ale šířeji upravuje důležitost osobního styku rodiče s dítětem, podrobněji je upraven přenos výchovy na jiné osoby, zde se uplatní šířeji komunikace se Zákonem o sociálně-právní

ochraně dětí. Pokud se týče vyživovací povinnosti rodičů a dětí, zde nedošlo k významnější novosti právní úpravy, avšak nelze vyloučit propojení s I. hlavou Nového občanského zákoníku, kde jsou historicky poprvé slovně vyjádřeny základní zásady soukromého práva.

3.2 Právní stav do rekodifikace

Pro potřeby této práce právního stavu před rekodifikací je třeba srovnávat 3 podstatné okruhy právních úprav platných a účinných do data rekodifikace. Prvním z nich je někdejší Občanský zákoník registrovaný Sbírkou zákonů pod č. 40/1964. Vžitým kodifikačním obyčejem v českém právním řádu je definice toho kterého zákona či kodexu v § 1 dotyčného zákona, kdy § 1 Zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „Občanský zákoník“) uvádí v 1. odstavci, že „Úprava občanskoprávních vztahů přispívá k naplňování občanských práv a svobod, zejména ochrany osobnosti a nedotknutelnosti vlastnictví.“

Dle odstavce 2 Občanského zákoníku „Upravuje majetkové vztahy fyzických a právnických osob, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem jakož i vztahy vyplývající z práva na ochranu osob, pokud tyto občanskoprávní vztahy neupravují jiné zákony.“

A konečně 3. odstavec Občanského zákoníku uvádí, že „Právní vztahy vznikající z výsledků duševní tvořivé činnosti, upravují zvláštní zákony.“

Ustanovení § 1 doplňují a upřesňují první dva odstavce § 2 Občanského zákoníku, které uvádějí, že „Občanskoprávní vztahy vznikají z právních úkonů nebo z jiných skutečností, s nimiž zákon vznik těchto vztahů spojuje,“ a dále, že „V občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení.“ Někdejší Občanský zákoník si neklade za cíl těsně rozlišovat veřejnoprávní a soukromoprávní vztahy. Striktně neodděluje ustanovení práva veřejného od práva soukromého.

Současná i někdejší právní praxe a teorie vychází z definic soukromého a veřejného práva, kde vžitými definicemi jsou „*Za právo soukromé* bývá považována ta část právního řádu, která obsahuje ustanovení, která mají svůj základ přímo v osobních nebo majetkových poměrech a *právem veřejným* neboli „právem státním“ v nejširším slova významu se nazývá

ta část ustanovení právního řádu, na jejichž normách má zájem společnost jako celek a téměř všichni jednotlivci jako členové společnosti (srv. Ulpianovo vymezení v kapitole Systém práva).“ (Harvánek a kol., 2002, s. 280)

3.2.1 Vztah Zákona o rodině k Zákonu o sociálně-právní ochraně dětí

Někdejší zákon o rodině publikovaný pod č. 94/1963 Sb. bez úvodu upravuje rodinné právo, když v závěru definuje svůj vztah k někdejšímu Občanskému zákoníku v ustanovení § 104 někdejšího Zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „Zákon o rodině“), kde je uvedeno, že „Ustanovení občanského zákoníku se použijí tehdy, nestanoví-li tento zákon něco jiného.“ A konečně Nový občanský zákoník publikovaný pod č. 89/2012 Sb. v ustanovení § 1 odstavec 1 jednoznačně uvádí, že „Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“ Posledně citovaná věta platí bez pochyby bezesbýtku pro samotné občanskoprávní vztahy pro účely této práce, však platí omezeně, modifikovaně.

Průlom do soukromého práva právem veřejným je dán již samotným ustanovením § 1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „Zákon o sociálně-právní ochraně dětí“), kde je uvedeno v odstavci 1, že „Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen "sociálně-právní ochrana") se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychovááno ve vlastní rodině.“

Zdánlivý rozpor ale reálné rozdělení soukromého a veřejného práva již před rekodifikací můžeme spatřovat z porovnání tohoto ustanovení s ustanovením § 31 někdejšího Zákona o rodině, kde je uvedeno, že „(1) Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností

a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,

b) při zastupování nezletilého dítěte,

c) při správě jeho jmění.

(2) Při výkonu práv a povinností uvedených v odstavci 1 jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

(3) Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.

(4) Dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno podle svých schopností jim pomáhat. Je dále povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby rodiny.“

Zde je třeba si uvědomit, že i před rekodifikací Zákon o sociálně-právní ochraně dětí byl normou veřejnoprávní, Zákon o rodině normou soukromoprávní a z těchto ustanovení vidíme zdánlivý střed zájmů mezi právem soukromým a veřejným. Naskytá se otázka kompetence veřejného a kompetence soukromého práva při výchově dětí, výkonů práv a povinností k nezletilým dětem ze strany rodičů, příbuzných a orgánů státní správy.

Obdobným způsobem vytyčuje kompetence soukromého práva Nový občanský zákoník, a to v II. hlavě této části v dílu 2 části nazvané Poměry mezi rodiči a dítětem, kde v pododdílu 3 je řešena rodičovská odpovědnost způsobem obdobným s někdejší úpravou Zákona

o rodině. Pro sjednocení, posouzení a hodnocení těchto právních úprav a jejich srovnání je třeba přejít do samotné podstaty této právní úpravy, kde tato vychází skrze článek 3 Ústavního zákona č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb. (dále jen „Ústava“), která uvádí, že „Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod,“ tento článek míří přímo do článku 32 Ústavního zákona č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. (dále jen „Listina základních práv a svobod“), kde odstavec 1 uvádí, že „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“

Pro úvahu v režimu této práce je pak důležité ustanovení odstavce 4 a 5 článku 32 Listiny základních práv a svobod, kde je uvedeno, že „Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.“

Posledně citovanou pomocí státu je míněna pomoc státu jednak v režimu článku 30 Listiny základních práv a svobod, tedy ohledně hmotného zabezpečení, ale je tím míněna i pomoc a případný zásah státu již v citovaném úvodním ustanovení Zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Pokud každému pojmu máme v právní úpravě rozumět tak, jak je třeba mu rozumět v běžném jazyce „Není-li důvod pro to, aby byl na základě interpretace přijat zvláštní právní význam slova, termínu, rozumí se mu ve smyslu obecného základu spisovného jazyka; je-li podána definice termínu v normativním právním aktu, rozumí se mu v tomto smyslu“. (Harvánek a kol., 2002, s. 180)

Je zde třeba uvědomit si, že pojem dítě lze vyložit dvojím způsobem, je možno mu rozumět ve smyslu „Potomek prvního stupně v řadě přímé a nepřímé“ nebo ve smyslu „nedospělý člověk“ nebo „člověk dětského věku.“ (Pavlíček a kol., 1999, s. 257 - 258)

Je zřejmé, že pro potřeby porovnání právních úprav je třeba rozumět pojem dítěte jako nedospělého člověka, a to pro potřeby rodinného práva před rekonstrukcí i po rekonstrukci, kde je zletilost definována ustanovením § 30 odstavec 1 Zákona č. 40/1964

Sb., občanský zákoník (dále jen „Občanský zákoník“), kde je uvedeno, že „Plně svéprávným se člověk stává zletilostí, zletilosti se nabývá dovršením 18. roku.“

Odstavec 2 věta první Občanského zákoníku upravuje nově, a uvádí, že „Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti nebo uzavřením manželství.“

Velmi zřejmou ukázkou průniku, jakkoli oprávněného, jsou totožná ustanovení § 13 odstavec 1 Zákona o sociálně-právní ochrany dětí, kde je uvedeno „Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může obecní úřad obce s rozšířenou působností

a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte,

c) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji, nebo

d) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie; ustanovení § 12 odst. 1 tím není dotčeno.

Neučinil-li tak obecní úřad obce s rozšířenou působností, může o těchto výchovných opatřeních za stejných podmínek rozhodnout soud.“

Zdejší soukromoprávní kodex Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „Zákon o rodině“) v ustanovení § 43 navazuje ústrojně na toto ustanovení, když odstavec 1 uvádí, že „Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučinil-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, učinit tato opatření

a) napomenout vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu;

b) stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti;

c) uloží nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných.“

Nový občanský zákoník upravuje toto ustanovení po rekonstrukci v ustanovení § 925 Zákona č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník (dále jen „Nový občanský zákoník“), kde je uvedeno „Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, a neučiní-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, může soud

a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, osobu, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte, nebo

c) uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých činností.“

Nová právní úprava procesně, byť v ryze hmotněprávním předpise, v neodkladných případech řeší náhlý stav při výchově dítěte v ustanovení § 924 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu; rozhodnutí soudu nepřekáží, pokud dítě není řádně zastoupeno.“

Na něj navazuje procesní norma - Zákon o zvláštních řízeních soudních - je tento nástroj nově, i když vlastně převzatým způsobem upraven procesně. Můžeme shrnout, že pokud Zákon o sociálně-právní ochrany dětí je normou převážně veřejnoprávní a Nový občanský zákoník si vytyčuje za cíl oddělit právo soukromé od veřejného a sám sebe definuje jako normu soukromoprávní, nahlížíme v ustanovení § 925 na zřejmý, ale oprávněný

průnik práva soukromé a veřejného, tento průnik a povinnost vyplývá ze samotné podstaty práva, tedy ze shora citovaného článku 32 Listiny základních práv a svobod.

3.2.2 Komunikace a souvislost právních předpisů v konkrétních případech před rekodifikací

Vzhledem k soukromoprávnímu charakteru Zákona o rodině nejlépe vysledujeme komunikaci mezi zmíněnými právními úpravami, sledováním jejich výstupu ze samotného předchozího zákona o rodině. Samotný hmotněprávní zásah a komunikace Zákona o rodině se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí následuje jedinečně preventivně a při výskytu zákonem stanovených sociálních poruch s přesahem do porušení práva.

Souvislost mezi sociální a právní poruchou, hranice mezi nimi, je základním znakem právní kultury, která „Zhodnocuje stav, úroveň práva a praxe realizace z hlediska určité ideologické koncepce.“ (Hungr, Krsková, 1985, s. 23). Zde v někdejší Zákone o rodině nalezneme hmotněprávní komunikaci v části o poručenství, kde příslušné orgány sociálně-právní ochrany dětí poskytují konzultační činnost v této oblasti (§ 11 Zákon o sociálně-právní ochrany dětí).

Zvláštní kapitolou o komunikaci mezi Zákonem o rodině a Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí je potom část pojednávající o výživném, kde tuto komunikaci zdánlivě nenalezneme, avšak tato komunikace se vyskytuje opět v případě poruchového stavu. Tento zásah připadá v úvahu tenkrát, jestliže se ustanovení § 85 a násl. někdejšího Zákona o rodině projednává v případě sporu rodičů před soudem, zde bylo a dosud je dítě bezvýjimečně zastupováno orgánem sociálně-právní ochrany dětí, který před soudem hájí zájmy dítěte a má rovná práva jako ostatní účastníci řízení.

Na samotném ustanovení § 85 někdejšího Zákona o rodině zřetelně vidíme jeho přesah na hranici právní, respektive sociální poruchy, toto ustanovení uvádí v odstavcích 1, 2 a 3, že „Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do té doby, pokud děti nejsou samy schopny se žít. Oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Při určení

rozsahu jejich vyživovací povinnosti přihlíží se k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Žijí-li rodiče spolu, přihlédnou se i k péči rodičů o společnou domácnost.“

Na tomto ustanovení vidíme, že má obecnou platnost, oba rodiče jsou povinni toto respektovat a zásah státu se projevil v případě podání návrhu k příslušnému soudu. Toto řízení však bylo do rekonstrukce i po ní řízením možností beznávrhovým, soud mohl toto řízení zahájit i z úřední povinnosti na podnět, po němž opět by následoval zásah orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který v řízení dítě zastupuje. Tato povinnost v Občanském soudním řádu není výslovně stanovena, avšak soudy je bezvýjimečně aplikována, neboť nezletilé dítě zásadně zastupuje orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Zvláštní částí velmi široké komunikace mezi Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí a Zákonem o rodině je část věnovaná osvojení, upravené ustanovením § 63 někdejšího Zákona o rodině, jehož odstavec 1 uvádí „Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost v režimu Zákona o rodině.“ Hmotně právní podmínky osvojení uvádí hlava IV. ustanovení § 63 a násl., tato ustanovení přímo navazují a jsou propojena s ustanovením § 11 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který upravuje poradenskou činnost obecního úřadu s rozšířenou působností. V režimu tohoto ustanovení dochází před zahájením soudního řízení již ke komunikaci mezi budoucími osvojiteli a orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Intenzivnější zásah potom představuje ustanovení § 14 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kdy obecní úřad s rozšířenou působností podává návrhy soudu do všech hmotněprávních předpisů, které uvádí paralelně toto ustanovení i Zákon o rodině. Zvláštní a poněkud intenzivnější kapitolou této oblasti představuje hlava IV. § 19 a násl. Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který upravuje zprostředkování osvojení a pěstounské péče, které spočívá ve vyhledávání dětí, vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli a pěstouny, dbá o odbornou přípravu těchto osob, upravuje i mezinárodní prvek této problematiky (§ 20 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Obdobnou komunikaci potom nalezneme v úpravě ústavní výchovy dítěte.

3.2.3 Výchovná opatření

Zcela specifickou kapitolu zásahu orgánu sociálně-právní ochrany dětí do výchovy dítěte představovalo někdejší ustanovení § 43 Zákona o rodině, jehož odstavec 1 a 2 uvádí, že „Orgán sociálně-právní ochrany dětí v součinnosti s rodiči, školou a jinými fyzickými a právními osobami zajišťuje ve svém obvodu příznivé podmínky pro výchovu, vzdělání a všestranný rozvoj nezletilých dětí a chrání jejich zájmy.“

2. odstavec Zákona o rodině uvádí, že „Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může orgán sociálně-právní ochrany dětí učinit tato opatření

a) napomene vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušuje jeho řádnou výchovu;

b) stanoví nad nezletilým dohled a provádí za činnost školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na jeho pracovišti;

c) uloží nezletilému omezení, které zabraní škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných.“

3. odstavec Zákona o rodině uvádí, že „Tato výchovná opatření může učinit i soud. Učiní-li je orgán sociálně-právní ochrany dětí nepotřebuje schválení soudu. Měnit nebo rušit taková opatření může orgán, který je učinil.“

Zde vidíme, paralelu a totožnou kompetenci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a soudu. Konkurence těchto ustanovení nepřipadala v úvahu právě z důvodu navazujících kompetencí těchto orgánů, neboť pokud by sám orgán sociálně-právní ochrany dětí toto opatření přijal, by iniciativa nepřicházela v úvahu, neboť při návrhu k soudu by sám tento orgán nezletilého nezastupoval, a tedy těžko by mohl tento návrh dát, pokud by opatření sám přijal.

Pokud soud přijímá toto opatření odděleně, byl zde opět nezletilý zastoupen orgánem sociálně-právní ochrany dětí, tedy docházelo k zákonité komunikaci v režimu Občanského soudního řádu. Někdejší Zákon o rodině v případě vystupňování sociální poruchy přesahující

do poruchy právní, výhradně soud může přijmout opatření, kdy dítě svěří do péče jiné fyzické osoby než rodiče, a dále pokud veškerá výchovná opatření selhala nebo je-li toho naléhavě třeba, mohl soud svěřit do pěstounské péče (§ 46 Zákona o rodině). V tomto ustanovení § 46 je nutno podotknout, že pěstounská péče v té době byla aktuálně upravena Zákonem č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, tento zákon byl později upravován, novelizován. Opět jak již je výše zmíněno, skrze Zákon o rodině komunikuje již uvedeným způsobem se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.

Na této úpravě je zřetelné, že k její změně došlo pouze k přesunu úpravy, nikoli k její podstatě, zákonodárce měl zřejmě za to, že tuto úpravu co do hmotného práva měnit, je tuto třeba zachovat, neboť se osvědčila a bude zřejmě i nadále stejně používána. Ze své pracovní zkušenosti vím, že je vžitá a četná.

3.4 Současná právní úprava

Nová právní úprava s účinností od 01.01.2012 v ustanovení § 3080 bodem 14 bez dalšího zrušila Zákon o rodině (Zákon č. 94/1963 Sb.). Tato právní úprava a tato rekodifikace znamená změnu systemizace práva v jeho historickém smyslu, jde o „Utřídění existujících norem pozitivního práva, kdy zpravidla jde o úkol náležející zákonodárci v rámci legislativní činnosti a dále se jedná o teoretický problém, kdy sama teorie je závislá na systematizaci norem platného práva.“ (Fiala, Hurdík, Hrušáková, 1997, s. 6)

Samotné osazení rodinného práva do masy práva občanského a do Občanského zákoníku není zdaleka jen formální záležitostí, ani s přihlédnutím k někdejšímu ustanovení § 104 Zákona o rodině, kde je uvedeno, že „Ustanovení občanského zákoníku se použijí tehdy, nestanoví-li tento zákon (myšleno zákon o rodině) něco jiného.“

Ono osazení do velkého kodexu zakládá spoustu částečně předvídatelných a dílem nepředvídatelných souvislostí. Tyto souvislosti se odvíjejí nejen z textu kodexu samotného a ze souvislostí, které zákonodárce sám uvádí, tyto souvislosti a význam vyplývá jednak ze skutečnosti, že novou právní úpravou lze předpokládat nepoužitelnost judikatur, která se vztahuje k dosavadní právní úpravě. Dále z úvahy nad „Imperativem“

nezměnitelnosti a judikatury Ústavního soudu České republiky.“ (Holländer, 2006, s. 60). Závaznost judikatury v této oblasti bude dále ještě zmíněna.

Rodinné právo je v novém kodexu upraveno v části 2. Nový občanský zákoník předpokládá komunikaci se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí upraveným způsobem např. ustanovení § 796 odstavce 1 tohoto kodexu, kde ustanovení navazuje přímo na návrh orgánu veřejné moci – myšleno orgán sociálně-právní ochrany dětí a Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí.

Zcela novou právní úpravu potom představuje návaznost na orgán sociálně-právní ochrany dětí ustanovením § 807 odstavce 1 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Nedosáhlo-li dítě věku alespoň dvanácti let, dá jeho jménem souhlas s osvojením jeho opatrovník; opatrovníkem soud jmenuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dříve než dá opatrovník souhlas, zjistí všechny rozhodné skutečnosti, které ho povedou k závěru, že osvojení bude v souladu se zájmy dítěte.“

Další novinkou v návaznosti těchto zákonů představuje § 818 odstavec 1 písmena c), kdy „Souhlasu rodiče osvojovaného dítěte není k osvojení třeba, pokud rodič se zdržuje na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu v součinnosti s dalšími orgány veřejné moci zjistit ani při vynaložení potřebné pečlivosti.“

Kontextuálně je zřejmé, že tímto orgánem veřejné moci bude především orgán sociálně-právní ochrany dětí. Další úpravu představuje ustanovení § 820 odstavce 1 Občanského zákoníku, kde se orgán sociálně-právní ochrany dětí podílí na poučení rodiče při stanovení kvalifikovaného nezájmu o dítě zejména pro účely osvojení. Právní úprava je v dalších ustanoveních upravena dále.

Převzatou a již zmíněnou úpravu představuje ustanovení § 925 Nového občanského zákoníku, které uvádí v odstavci 1, že „Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, a neučiní-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, může soud

a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, osobu, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte, nebo

c) uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých činností.“

Dle odstavce 2 tohoto ustanovení „Soud sleduje, zda je dodržováno výchovné opatření, o kterém rozhodl, a hodnotí jeho účinnost zpravidla v součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalšími osobami.“

Nad dikcí tohoto ustanovení zřetelně vidíme, že se zákonodárce předvídavě snažil vyhnout konkurenci těchto úprav a zásahů soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí, právě podmínkou v odstavci 1, když soud přikročí k tomuto opatření, pokud jej neučinil orgán sociálně-právní ochrany dětí a dále ukládá orgánu sociálně-právní ochrany dětí a dalším osobám, aby dbali na výchovu dítěte a přijatá opatření. Ze smyslu tohoto ustanovení lze předpokládat, že těmito orgány budou výchovná zařízení, zejména škola, není však vyloučena součinnost dalších fyzických a právnických osob. Nový občanský zákoník vtahuje orgán sociálně-právní ochrany dětí v režimu tohoto zákona, kdy tento orgán může být dle § 930 odstavce 3 ustanoven jako poručník nezletilého, obdobně může tento orgán být ustanoven jako opatrovník v režimu ustanovení § 943 Nového občanského zákoníku. Obdobným způsobem potom přibírá zákonodárce v Občanském zákoníku orgán sociálně-právní ochrany dětí logicky v režimu Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, v případě dalších výchovných opatření, které jsou vyjmenovány a upřesněny v ustanovení § 971 Občanského zákoníku. Dále při sledování těchto výchovných opatření tyto 2 zákony spolu komunikují v režimu § 973 písmena a), kdy je soudu a orgánu sociálně-právní ochrany dětí uložena zákonná povinnost komunikovat a vyžadovat si zprávy.

3.5 Dopad části první obecné části hlavy I. Občanského zákoníku na rodinně-právní souvislosti

Dosavadní právní úprava používala při aplikační a výkladové praxi tzv. právní principy, zásady, které jsou v právní literatuře definovány různě „Právní terminologie různých jazyků i rozdílné teoretické orientace používá termíny norma, pravidlo, princip, maxima, zásada, právní imperativ za časté ve výrazech odlišných významech.“ (Holländer, 2006, s. 141)

Jedná se o věty, které nebyly v zákoně uvedené, ale principy, které jsou z textu zákona zřejmé. Tyto zásady rozvádí v učebnici Úvod do soukromého práva v kapitole IV, autoři Hurdík, Fiala a Hrušáková, tyto principy jsou zde popsány, aniž by byly v právních normách výslovně uvedeny.

Nový občanský zákoník jako norma přirozenoprávní ve své části první, obecné části hlavy I. v prvních 14 ustanoveních (§ 1 – 14) přenesl některé z těchto zásad přímo do textu zákona a je zřejmé, že tyto zásady pokrývají celý Nový občanský zákoník, tedy i část Zákona o rodině. Je zřejmé, že každé z těchto ustanovení může výkladově a judikatorně změnit dosavadní výkladovou praxi, neboť v textu uvedené základy mají vyšší právní sílu než dříve jakkoli používané, avšak v textu výslovně neuvedené.

Pro účely této práce je nejproblematictější a nejvýznamnější ustanovením § 1 odstavce 1 Nového občanského zákoníku, které uvádí, že „Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“

Toto samotné ustanovení pro studium modifikace mezi Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí a Občanským zákoníkem představuje určité výkladové napětí, nutnost opatrnosti při oddělení právě normy soukromoprávní od normy veřejnoprávní.

Další průlomové ustanovení Nového občanského zákoníku platné napříč celým Novým občanským zákoníkem představuje ustanovení § 13, které uvádí, že „Každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně

jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.“

Na tomto ustanovení vidíme konvergenci (sbližování) práva angloamerického a práva kontinentálního, které Harvánek definuje „*Kontinentální* se nazývá proto, že vzniklo v kontinentální Evropě, odkud se dílem kolonizací a dílem recepcí rozšířilo do jiných světadílů.“ (Harvánek a kol., 2002, s. 302)

Samotnou komunikaci obou kodexů potom představuje ustanovení § 12 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Každý, kdo se cítí ve svém právu zkrácen, může se domáhat ochrany u orgánu vykonávajícího veřejnou moc (dále jen „orgán veřejné moci“). Není-li v zákoně stanoveno něco jiného, je tímto orgánem veřejné moci soud.“ Zde vidíme předvídatost zákonodárce v případě použití obou kodexů pouze právních úprav, které si nekonkurují ani neodporují.

Počet právních zásad, které jsou do Nového občanského zákoníku nyní zapracovány, možností rozšiřuje ustanovení § 10 odstavce 1, kde je uvedeno, že „Nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího.“

Dle odstavce 2 Nového občanského zákoníku „Není-li takové ustanovení, posoudí se právní případ podle principů spravedlnosti a zásad, na nichž spočívá tento zákon (myšleno celý občanský zákoník), tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností.“

Celou hlavou I. a zvláště tímto ustanovením se otevírá možnost zcela novým výkladům, lze očekávat v budoucnu rozvinutou judikaturu, která sama v souvislosti s rekodifikací bude průlomem do nové právní úpravy. Již v samotné první části je zřejmá i návaznost na úpravu rodinných vztahů, kde § 3 odstavec 2 písmena b) Nového občanského zákoníku uvádí, že „Rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany.“

Již samo ustanovení § 3 odstavce 1 Nového občanského zákoníku uvádí, že „Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.“

Samotná hlava I. svou koncepcí ukazuje na pokrytí celého textu Občanského zákoníku, samotná ustanovení o rodině a rodinném štěstí přímo do části upravující rodinné právo výslovně ukazuje.

Pokud bylo v úvodu zmíněno, že právní úprava rodinného práva, právní úprava Zákona o sociálně-právní ochraně dětí i právní úprava Nového občanského zákoníku míří vzhůru skrze článek 3 Ústavy, a to do Listin základních práv a svobod, konkrétně do hlavy IV. listiny, konkrétně do článku 32 Listiny základních práv a svobod, jehož odstavec 1 uvádí, že „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“

Dále článek 32 Listiny základních práv a svobod uvádí a předvídá přímo možnost státního zásahu, tedy zásahu v tomto případě zásahu orgánu o sociálně-právní ochrany dětí do rodinných vztahů, když odstavec 4 uvádí, že „Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“

Návaznost na veřejnoprávní normy potom předvídá odstavec 5 tohoto ustanovení, kde je uvedeno, že „Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.“ Když podrobnosti stanoví zákon (odstavec 6 tohoto ustanovení). „Rozdílnost dikce právní věty „jsou pod ochranou“ a věty druhé „zvláštní ochrana je zaručena“ je rozdílnost stylistická a právní význam nemá.“ (Pavlíček a kol., 1999, s.256)

Neboť 1. odstavec Listiny základních práv a svobod uvádí „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“

Z hlediska systematiky nové právní úpravy lze předpokládat v budoucnu další větší sblížení práva kontinentálního a práva angloamerického co do pramenu práva. Pokud Harvánek uvádí,

že se „Rozhodnutí do budoucna stává závazným pro řešení obdobného typu“ (Harvánek a kol., 2002, s. 304), a toto srovnáme s ustanovení § 13 Nového občanského zákoníku, příbuznost nemůžeme přehlédnout.

Pokud Harvánek i jiní autoři uvádějí obyčej jako pramen práva v právu angloamerickém a nahlédneme do Nového občanského zákoníku na nově zavedený pojem zvyklost i zde vidíme podobu a přibližování, studium této podobnosti by však přesáhlo ambici a cíl této práce.

3.6 Shrnutí teoretické části

Z pojetí Nového občanského zákoníku je zřejmé, že jeho tvůrci vycházeli z naléhavé potřeby nových společenských poměrů, ze zkušenosti a ze zřejmě nefunkčnosti staré úpravy, kde absence úpravy byla nahrazována použitím paremii, použitím judikatury. Nové poměry si vyžádaly přirozenoprávní přístup k úpravě veškerých společenských vztahu, což platí dvojnásob u úpravy právních poměru nezletilých dětí, při zachování nedotknutelných pravidel pramenících z tradičního pojetí rodiny v naší kulturní oblasti. Naproti tomu Zákon o sociálně-právní ochraně dětí vznikl jako předpis práva veřejného s významnými soukromí právními prvky a s mnohými zákonnými přesáhly do práva soukromého, ale v době neexistence soukromoprávního kodexu postaveného na principu přirozeného práva. Tato zřejmá, ale nutná odlišnost založí do budoucna mnoho výkladových otázek, napětí v komunikaci obou předpisů. Napětí mezi výkladem obou norem vyplývá také z odlišného předepsaného výkladu obou norem, když výklad norem veřejného práva vychází ze správního uvážení, kde je vyloučena volnost výkladu, použití analogie, rozšiřující výklad. Naproti tomu všude, kde dojde k soudnímu výkladu norem, je tento založen na tzv. nalézání práva, kdy je dovolena analogie, použití výkladových pravidel, použitím paremií, apod. Tato komunikace a hlavně očekávání této komunikace otevírá více otázek než odpovědi v oblastech a problémech uvedených v části praktické

4 Praktická část

4.1 Právní systematika a ústavně právní základ problematiky

Vzhledem k tomu, že bylo shora uvedeno, že komunikace mezi Novým občanským zákoníkem a Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí komunikuje oběma již uvedenými směry, praktická část je zaměřena na rozhodovací činnost soudů, tedy na komunikaci směrem od Zákona o sociálně-právní ochraně dětí k Novému občanskému zákoníku skrze procesní předpisy tedy na samotné rozhodování soudů.

Toto rozhodování soudů samotné vychází z již citovaného článku 36 odstavce 1 a 2 Listiny základních práv a svobod vtělené do Ústavy, článek 3 Ústavy, kde je zakotvena soudní ochrana subjektivních práv u nezávislého soudu i subjektivní ochrana práv při rozhodování orgánů veřejné moci. Důležitost tohoto článku Listiny základních práv a svobod byla posílena zrušením někdejšího § 5 Občanského zákoníku ve znění Zákona č. 40/1964 Sb., který umožňoval kterémukoliv subjektu se při porušení práva domáhat ochrany u kteréhokoli orgánu státní správy, tento orgán mohl uložit obnovení předešlého stavu, čímž nebyla dotčena možnost soudní ochrany.

Toto ustanovení umožňovalo mnohost zásahů nevyjmenovaných orgánů veřejné správy a toto ustanovení bylo účinné až do okamžiku účinnosti Nového občanského zákoníku. Teprve nový občanský zákoník v ustanovení § 12 soustředí rozhodovací pravomoc na věcně a místně příslušný soud. Toto ustanovení posiluje pravomoc soudu jako princip právního státu, kdy vzhledem k návaznosti na samotnou podstatu a právní základ Listiny základních práv a svobod je soudní rozhodnutí zdrojem právní jistoty.

Z uvedeného je zřejmé, že rozhodování ve věcech opatrovnických je v zákoně stanovených případech v pravomoci soudu, touto pravomocí se rozumí vymezení rozsahu jejich činnosti ve vztahu k orgánům jiného druhu, tedy ve studovaném případě orgánu sociálně-právní ochrany dětí a samotný Zákon o zvláštních řízeních soudních ve svém ustanovení

§ 3 odstavce 1 určuje, že v řízení v prvním stupni jsou příslušné okresní soudy, což nazýváme věcnou příslušností, ustanovení § 4 odstavce 2 Zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „Zákon o zvláštních řízeních soudních“) uvádí, že „Obecným soudem nezletilého účastníka, který není plně svéprávný (dále jen „nezletilý“), je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.“ Princip tohoto ustanovení nazýváme místní příslušností.

V České republice terminologie soudů je nejednotná, co do označení jejich stupňů, neboť obecnými soudy I. stupně jsou okresní soudy, v případě obvodu města Brna je soudem I. stupně městský soud, v případě Hlavního města Prahy je soudem I. stupně obvodní soud pro příslušnou část Prahy, tedy tyto soudy jsou věcně příslušné k projednávání opatrovnických věcí.

Pokud se jedná o soudy II. stupně, tedy soudy odvolací ve věcech opatrovnických odvoláním, proti rozhodnutí okresního soudu, je vždy místně příslušný krajský soud, totéž platí pro Městský soud v Brně, odvolacím soudem pro Obvodní soud v Hlavním městě Praze pro určitou část Prahy je odvolacím soudem soud městský.

Vzhledem k mimořádnému postavení opatrovnických věcí je v těchto vyloučeno dovolání, a tedy judikaturu lze očekávat od soudu Ústavního, který stojí mimo soustavu obecných soudů. Mimořádnost postavení Ústavního soudu je dána samotným zakotvením a úpravou článku 83 a násl. Ústavy.

Pokud zákonodárce odepřel v opatrovnických věcech účastníkům možnost dovolání je tato zdánlivá újma vynahrazena, a to možností podání Ústavní stížnosti, která je o to případnější, kde se jedná o již zmíněná práva vyvěrající ze samotné podstaty práva skrze článek 3 Ústavy, kde je klíčovým článkem Listiny základních práv a svobod článek 32, který chrání rodinu, těhotnou ženu, nezletilé děti, výchovu dětí, rodičovská práva a odkazuje přímo ve svém závěru na navazující zákony.

U praktické části je nutno uvést, že tato je zatížena dvěma zvláštnostmi.

První zvláštností je nutnost kázuistického (případového) postupu, tedy studia souvislostí, které si předsevzala jako úkol tato práce od případu k případu napříč Občanským zákoníkem a procesními pravidly.

Druhým specifíkem je propojení procesní části problematiky s částí občanskoprávní.

Tato část praktická je nazvána částí praktickou jen jako určité přiblížení, neboť je ve skutečnosti částí aplikační. Problém nebylo možno podchytit statisticky, případově a úplně, a to ze dvou důvodů:

Prvním důvodem je novost právní úpravy, a tedy statisticky malý počet případů projednávaných soudy a orgány sociálně-právních ochrany dětí v nové úpravě.

Druhým důvodem je to, že v Novém občanském zákoníku je uvedeno, že se musí od data nabytí účinnosti tohoto zákona řídit veškerá práva a povinnosti.

Před datem nabytí účinnosti Nového občanského zákoníku se veškerá práva a povinnosti řídí podle dosavadních předpisů, pokud ovšem není stanoveno jinak.

Zvláštností, která nemůže být přehlédnuta a byla již zmíněna, je ustanovení § 3030 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „I na práva a povinnosti, která se posuzují podle dosavadních právních předpisů, se použijí ustanovení části první hlavy I,“ což znamená, že parémie, tedy pravidla dříve v zákoně neuvedena, avšak používaná se použijí univerzálně a bez ohledu na účinnost té které právní úvahy.

Jak již bylo naznačeno, na opatrovnické věci, tedy věci vztahující se k nezletilým dětem a řízení pro pojednání některém z naznačených způsobů se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí jsou procesně upravena nově Zákonem o zvláštních řízeních soudních. Podpůrně potom je vtažen do této právní úpravy Občanský soudní řád, tedy Občanský soudní řád k tomuto zvláštnímu procesnímu předpisu má vztah jako obecné ku zvláštnímu.

Procesní úprava propojení Občanského zákoníku se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí je potom upravena § 2 Zákonem o zvláštních řízeních soudních, kde na studovanou právní úpravu dopadá částečně písmena p) jimiž jsou upravovány věci manželské a partnerské, dále

písm. r) až t), která pojednávají o určení a popření rodičovství, věci osvojení, věci péče, soudu o nezletilé. Zde je třeba si povšimnout § 8 Zákona o zvláštních řízeních soudních (292/2013 Sb.), kde obdobným způsobem o proti starší právní úpravě je upravena pravomoc státního zastupitelství, kdy státní zastupitelství pokud může do řízení vstoupit, a to do řízení ohledně osvojení, ústavní výchovy dítěte, o omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti.

Propojení tohoto právního předpisu se Zákonem o státních zastupitelstvích je provedena prováděcím předpisem, který se v praxi projeví tak, že soudy z úřední povinnosti oznamují zahájení řízení státnímu zastupitelství, které se samo rozhodne, zda do řízení vstoupí či nikoliv.

Procesně se tato řízení liší oproti starší právní úpravě tím, že zavádí ustanovením § 18 odstavce 1 a 2 Zákona o zvláštních řízeních soudních tzv. jiný soudní rok, který je obdobou přípravného jednání v občanském soudním řízení, kde má soud možnost neformálně s účastníky věc projednat, dát prostor, aby se k věci vyjádřili, zjistit jejich stanoviska jiným vhodným způsobem. Při tomto jiném soudním roku lze očekávat v budoucnu i v současnosti účast orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Přímé napojení na toto ustanovení bychom našli v Zákoně o sociálně-právní ochraně dětí v každém ustanovení, které zavádí ten který institut vyjmenovaný v tomto zákoně.

Případovým a průlomovým ustanovením, které představuje propojení Nového občanského zákoníku se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, představuje ustanovení § 37 Nového občanského zákoníku, jehož odstavec 1 uvádí, že „Navrhne-li nezletilý, který není plně svéprávný, aby mu soud přiznal svéprávnost, soud návrhu vyhoví, pokud nezletilý dosáhl věku šestnácti let, pokud je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. V ostatních případech soud vyhoví návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého.“

Odstavec 2 Nového občanského zákoníku uvádí, že „Za podmínek stanovených v odstavci 1 soud přizná nezletilému svéprávnost i na návrh jeho zákonného zástupce, pokud nezletilý s návrhem souhlasí.“

Toto ustanovení představuje jednu z nejdůležitějších právních úprav co do její novosti, obdobu i když dnes srovnatelnou je minulá právní úprava povolení sňatku nezletilému.

Procesní i hmotněprávní úpravu přenechal zákonodárce plně v kompetenci Občanského zákoníku a procesnímu předpisu potud, že je nutno nezletilému ustanovit v režimu příslušných ustanovení opatrovníka, tímto opatrovníkem bude orgán sociálně-právní ochrany dítěte.

Novelizace Zákona o sociálně-právní ochraně dětí reagovala pouze definicí nezletilého, tedy dítěte a to v ustanovení § 2 odstavec 1, kde je uvedeno, že „Pro účely tohoto zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba. V případě nezletilých dětí, které nabyly plné svéprávnosti, se sociálně-právní ochrana poskytuje pouze ve stanoveném rozsahu, tedy definovaném v odkazujících ustanoveních § 8, § 10, § 29, § 32, § 33 a 34 tohoto zákona, v těchto ustanoveních je definována poradenská činnost, z níž takto svéprávný není vyňat a dále je zde definována spolupráce s obecním úřadem s rozšířenou působností.“

K datu vypracování této práce na Okresním soudu ve Znojmě nebylo zahájeno žádné řízení o přiznání svéprávnosti nezletilému a z médií jsem vyrozuměla, že toto v celé České republice lze počítat na jednotky k dnešnímu datu.

Zatím ojedinělý a neuskutečněný pokus o propojení obou kodexů se u Okresního soudu ve Znojmě představovala aplikace ustanovení § 688 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Manžel má právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech.“

U Okresního soudu ve Znojmě byl tento případ řešen v jednom případě a pokus jednoho z rodičů přibrat jako vedlejšího účastníka nezletilé děti tedy byl soudem zamítnut, tedy nedošlo o propojení obou zákonných předpisů. Nutnou podotknout, že rozsudek dosud nenabyl právní moci.

Nejčastěji studované propojení, co do jeho počtu v soudních řízeních představuje obecně ustanovení § 755 odstavec 3 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželů.“ Toto ustanovení navazuje na ustanovení § 910 Nového občanského zákoníku, neboť vedle výchovného prostředí soud rozhoduje o vyživovací povinnosti vůči nezletilým dětem. Toto řízení je procesně upraveno

zejména ustanovení § 466 písmena c) Zákona o zvláštních řízeních soudních a písmena l) téhož ustanovení, kde je upravena výživa nezletilého dítěte a zatupování nezletilého dítěte. Zde zřídká pochází samotný návrh na zahájení řízení skrze ustanovení § 40 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde v rámci poradenské činnosti v režimu § 40 tohoto zákona orgán sociálně-právní ochrany dětí v rámci své kompetence a pravomoci pomáhá rodičům vypracovat návrh na zahájení soudního řízení, které by bylo podkladovým pro rozvod rodičů nezletilých.

Tentýž právní režim je nastolen naplněním podmínek ustanovení § 919 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti, a nedohodnou-li se o plnění vyživovací povinnosti k dítěti, nebo žijí-li rodiče takového dítěte spolu, ale jeden z nich vyživovací povinnost k dítěti neplní, postupuje soud podle § 915 až 918. To platí i v případě, že soud rozhoduje o péči o nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti, pokud se rodiče nedohodnou o plnění vyživovací povinnosti k dítěti.“

§ 915 až 918 potom představuje hmotněprávní úpravu vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem a zde je nastolen stejný právní režim a stejné propojení se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí jako při úpravě práv a povinností rodičů k nezletilým dětem, tedy skrze ustanovení § 40 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí v rámci poradenské činnosti.

Nejpodrobnější a tradiční propojení práva hmotného a procesního, kdy komunikuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí s Novým občanským zákoníkem, představuje potom problematika osvojení, toto osvojení je definováno ustanovením § 794 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno že „Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní.“

Podrobněji potom definuje ustanovení § 795 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Předpokladem osvojení je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou alespoň základy takového vztahu. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy.“

Paralelní hmotněprávní úpravu osvojení potom představují příslušná ustanovení Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která jsou výrazem účinku veřejného práva této problematiky, kde problematika osvojení je upravena nejprve ustanovením § 11 jako poradenská činnost,

kteřá je univerzální a jde napříc tímto zákonem nejenom v otázkách osvojení. Zvláštní pozornost osvojení je v Zákoně o sociálně-právní ochraně dětí upravena hlavou IV. tohoto zákona, kteřá představuje zprostředkování osvojení a pěstounské péče.

Nutnost této zvláštní právní úpravy, tedy veřejnoprávní, představuje ustanovení samotného § 1 Nového občanského zákoníku, kteřý vyměňuje oddělení soukromého práva od práva veřejného a právě zvláštní právní úprava v Zákoně o sociálně-právní ochraně dětí představuje veřejnoprávní složku této právní problematiky. Je zde rozdělena kompetence zprostředkování, kdy je definováno v tomto zákoně osvojení dítěte z České republiky, a směrem do České republiky, kompetence obcí s rozšířenou působností, kompetence při zprostředkování osvojení, vedení evidence, vyřazení z evidence dětí nebo žadatelů, kompetence úřadu s mezinárodním prvkem, zvláštní procesní úprava oddělená od jiných opatrovnických úprav je dána a řízena ustanovením § 429 a násl. Zákona o zvláštních řízeních soudních. Zvláštností tohoto řízení je skutečnost, že toto řízení je zásadně návrhové, tedy lze zahájit jen na návrh (§ 429 odstavec 1 Zákon o zvláštních řízeních soudních). Kromě opatrovníka nezletilého jsou zde definováni účastníci v ustanovení § 431 tohoto zákona.

Vzhledem ke specifiku této úpravy je zde i negativní definice účastníků v ustanovení § 432, kteřý vylučuje v zákoně stanovených případech rodiče osvojence ze zákonných podmínek. Nutností a zajímavostí této právní úpravy je navzdory procesnímu charakteru předpisu i nezbytné hmotněprávní ustanovení a propojení s Občanským zákoníkem představující ustanovení § 438 Zákona o zvláštních řízeních soudních, kteřý upravuje předání dítěte do předadopční péče.

Univerzální a vše pokrývající zájem dítěte a komunikaci mezi oběma právními úpravami představuje potom obecným způsobem ustanovení § 3 Nového občanského zákoníku, jehož odstavec 1 uvádí, že „Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.“

Toto ustanovení přímo a logicky navazuje na již citované ustanovení článku 32 Listiny základních práv a svobod, kde se prostřednictvím článku 3 Ústavy poskytuje ochrana rodině, dítěti a mladistvých. Rovněž článek 33 Ústavy, kde je chráněno vzdělání a vývoj nezletilých. Směrem od obecného ke zvláštnímu postupu je citované ustanovení § 3 odstavce 1 k odstavci

2 Nového občanského zákoníku, kde jsou vyjmenovány zásady článku 1, z nichž případným pro tuto práci je písm. a), b) c), kde je uvedeno, že „Každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí. Rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany. Nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých.“

Důležité na tomto ustanovení je skutečnost, že je uvedeno v hlavně I. Nového občanského zákoníku, který pokrývá tuto právní úpravu celou a vztahuje se prakticky na každé ustanovení Nového občanského zákoníků, které se dotýká nezletilého dítěte, a zde se dostáváme k univerzálním ustanovením obou kodexů, které na sebe ústrojně navazují, v některých případech, jak bude posléze ukázáno, se překrývají.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí má specifické „vyhledávací“ ustanovení v § 7, jehož odstavec 1 uvádí, že „Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče.“

V odstavci 2 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí podrobněji uvádí, že „Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, nebo na konkrétní závadové skutečnosti, které vyjmenovává předchozí uvedené ustanovení v § 6, kdy jiná osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do výchovy, skutečnosti, kdy dítě vede zahálčiví, nemravný život, spočívající zejména ze zanedbávání školní docházky, povinnosti absence zdroje výživy, požívání alkoholu, návykových látek, jiné závadové skutečnosti, při jiných závislostech, při podezření na prostituci, spáchání trestného činu, útěku od rodičů nebo jiných osob, kterým byly svěřeny, další závadové skutečnosti, které ohrožují život, zdraví, svobodu a lidskou důstojnost mravní vývoj, nebo jmění, nebo pokud existuje podezření na takovéto skutečnosti.“

Při podezření na ohrožení násilím k nezletilému dítěti, vtaňuje do tohoto ustanovení rovněž závadové skutečnosti s mezinárodním prvkem. Zákonodárce zde neponechává iniciativu jenom dalším fyzickým nebo právníckým osobám, dává v § 8 odstavců 1, 2, 3, možnost samotnému dítěti upozorňovat na závadové skutečnosti a žádat ochranu, vyjadřovat se ke všem projednávaným skutečnostem, které se ho dotýkají, plnohodnotně se účastnit

řízení, kde o nezletilé dítě běží. Toto ustanovení navazuje na oddíl 4 hlava III Nového občanského zákoníku, které pojednává o zvláštních opatřeních při výchově dítěte a upravuje preventivní výchovná a sankční opatření při výchově dítěte.

Na sběrné ustanovení § 7 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí navazuje přímo ustanovení § 924 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Ocitne-li se dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud upraví předběžně poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu; rozhodnutí soudu nepřekáží, pokud dítě není řádně zastoupeno.“

U tohoto ustanovení je nutné si všimnout, že je částečně hmotněprávním a částečně procesním ustanovením, zákonodárcem uvedeným do Nového občanského zákoníku, jako pojistka a jako ustanovení hmotněprávní, tedy ustanovení s vyšší právní silou, neboť procesně je toto ustanovení upraveno v § 497 a násl. Zákona o zvláštních řízeních soudních, který navazuje na ustanovení § 452 Zákona o zvláštních řízeních soudních, kde je uvedeno, že „Ocitlo-li se nezletilé dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat, nebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud předběžným opatřením upraví poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu tak, že nařídí, aby dítě bylo umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí.“

U dalších ustanoveních posléze vidíme, že tento právní předpis navzdory procesnímu charakteru hmotněprávně upravuje poměry dítěte, které mají být předběžným opatřením nastoleny. Zájem zákonodárce na naléhavosti tohoto opatření je dán procesní lhůtou, zde je soud povinen rozhodnout bez zbytečného odkladu, nejpozději však do 24 hodin, přičemž se po soudu vyžaduje, aby byly splněny obě podmínky současně. Toto opatření vedle dalších předběžných opatření je důvodem, proč je v duchu hlavy V. Listiny základních práv a svobod, zejména v jeho článku 38 odstavce 1, je povinen v rozvrhu práce každý okresní soud stanovit službu konajícího soudce, který je povolán k výkonu této povinnosti ve dnech pracovního volna po celý kalendářní rok.

Komunikace onoho článku 38 Ústavy a rozvrhu práce je dána ústavní požadavkem, který stanoví, že „Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.“

Pokud jsem v úvodu tohoto ustanovení uvedla, že Zákon o sociálně-právní ochraně dětí a Nový občanský zákoník se ve svých ustanoveních překrývají, mínila jsem tím ustanovení § 925 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „(1) Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, a neučiní-li tak orgán sociálně-právní ochrany dětí, může soud

a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, osobu, do jejíž péče bylo dítě svěřeno, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte, nebo

c) uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých činností.

(2) Soud sleduje, zda je dodržováno výchovné opatření, o kterém rozhodl, a hodnotí jeho účinnost zpravidla v součinnosti s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalšími osobami.“

A § 13 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde se uvádí identicky, ale podrobněji táž opatření „(1) Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může obecní úřad obce s rozšířenou působností

a) napomenout vhodným způsobem dítě, rodiče, jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, popřípadě toho, kdo narušuje řádnou péči o dítě,

b) stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, popřípadě dalších institucí a osob, které působí zejména v místě bydliště nebo pracoviště dítěte,

c) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte omezení bránící působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte, zejména zákaz určitých činností, návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení nevhodných vzhledem k osobě dítěte a jeho vývoji, nebo

d) uložit dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo uložit povinnost účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie; ustanovení § 12 odstavce 1 tím není dotčeno.

Neučinil-li tak obecní úřad obce s rozšířenou působností, může o těchto výchovných opatřeních za stejných podmínek rozhodnout soud.“

Rozdílnost těchto ustanovení spočívá právě v citovaném § 12 odstavce 1 a 3 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde zákonodárce ukládá další povinnosti veřejnoprávnímu orgánu sociálně-právní ochrany dítěte.

4.2 Kazuistika praktické části

4.2.1 Určení rodičovství

Od účinnosti Nového občanského zákoníku, ale i po předchozí novele někdejšího Zákona o rodině jsou aktivně legitimováni k podání žaloby o určení rodičovství oba rodiče dítěte.

Nově je toto určení rodičovství řízeno ustanovením § 775 a násl. Nového občanského zákoníku, kdy nově procesně je toto řízení upraveno ustanovením § 417 až § 425 Zákona o zvláštních řízeních soudních, kdy se rozhoduje rozsudkem a v řízení, kdy nově dochází ke komunikaci ustanovení § 455 Zákona o zvláštních řízeních soudních navazujícího nově na ustanovení § 17 písmena a) Zákona o sociálně-právních ochraně dětí, kdy nezletilému dítěti je ustanoven opatrovník na samotném počátku řízení.

Tímto opatrovníkem je obecní úřad s rozšířenou působností, když toto řízení na svém konci je procesně i hmotněprávně spojeno s řízením o výchovu a výživu dítěte, nezletilé dítě je tedy pro obě řízení zatupováno stejným opatrovníkem, k němuž soud vydá rozhodnutí na počátku řízení a toto rozhodnutí má formu usnesení, které má účinnost až do právní moci rozsudku ve věci.

U tohoto řízení o určení rodičovství je procesně důležité a prakticky dodržované, že toto řízení je ze zákona a procesními pravidly spojeno s určením výchovy a výživy dítěte, a to i v případě procesní zkratky, kdy je otcovství, rodičovství určeno souhlasným prohlášením rodičů před matrikou nebo před soudem. Řízení ze zákona pokračuje řízením o určení práv a povinností k nezletilému dítěti, tedy zejména výchovy a výživy.

Zde není procesně ani hmotněprávně důležité, kdo podá návrh na zahájení řízení o určení rodičovství, jde o řízení možnostně beznávrhové, statusové, tedy nesporné.

I zde je uplatněno a použito pravidlo úmluvy o právech dítěte a řízení dle této části, o právech dítěte, je potřeba ustanovit dítěti opatrovníka, kdy nově lze ustanovit opatrovníka dítěti ještě

nenarozenému, je-li počato, to vyplývá jednak z již ne úplně nové formulace ustanovení § 23 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Člověk má právní osobnost od narození až do smrti,“ ale zcela nově vyplývá z ustanovení § 25 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo.“ Toto ustanovení přináší do nové právní úpravy mnoho souvislostí, a tedy jednu z nich již zmíněnou souvislost s možností ustanovení opatrovníka podle Zákona o sociálně-právní ochraně dětí k dítěti ještě nenarozenému, takový to případ na Okresním soudu ve Znojmě však ještě nenastal, zákon tuto možnost však výslovně zmiňuje.

4.2.2 Řízení o osvojení

V řízení o osvojení je nově upraveno ustanovením § 794 a násl. Nového občanského zákoníku, kdy osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní pro komunikaci tří kodexů je důležité osvojení nezletilého dítěte.

Při řízení o osvojení opět dochází ke komunikaci ustanovení § 455 Zákona o zvláštních řízeních soudních s ustanovením § 17 písmena a) Zákona o sociálně-právní ochraně dětí při zastupování.

Významnou, avšak dosud neaplikovanou skutečností je ustanovení § 798 Nového občanského zákoníku, která byla vtělena do toho ustanovení ze soudní a z právní zkušenosti, v neposlední řadě ze zkušenosti trestní, zde je uvedeno, že „Z činností souvisejících se zprostředkováním osvojení nesmí nikdo získat nepatřičný zisk.“

Toto ustanovení je ze své podstaty úřední povinností jak orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tak povinností soudu, avšak dosud nebylo na Okresním soudu ve Znojmě viditelně aplikováno.

Pokud ustanovení § 805 Nového občanského zákoníku, uvádí, že „O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče, popřípadě manžela osvojitele. To platí i v případě, že byl souhlas vzat zpět,“

je zřejmé, že tento souhlas, zajišťuje podle soudní praxe s ohledem na úroveň a věk dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Zvláštní režim při osvojování zahrnuje ustanovení § 806 odstavec 1 Nového občanského zákoníku pro dítě starší 12 let, po účinnosti Nového občanského zákoníku nebylo takovéto osvojování na Okresním soudu ve Znojmě uskutečněno.

Samotnému řízení o osvojení předchází poradenská pomoc v režimu ustanovení § 11 odstavce 1 písmena d) Zákona o zvláštních řízeních soudních, toto však probíhá bez zasahování soudu, zákonným předpokladem zahájení řízení a zahrnutí účastníků do řízení o osvojení představuje režim hlavy IV. Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kterým je zprostředkování o osvojování.

Teprve na konci tohoto zprostředkování je zahájeno s budoucími osvojiteli opatrovnické soudní řízení, na jehož počátku je nezletilému dítěti v již uvedeném režimu ustanoven opatrovník.

Osvojení je pro příště formulováno v Novém občanském zákoníku nově, což vyplývá ze samotného textu zákona a z důvodové zprávy. Tato koncepce aniž by byla na Okresním soudu ve Znojmě uplatněna, spočívá v tom, že institut osvojení nemá být již považován pouze za formu náhradní rodinné péče a nová úprava má vzít v úvahu skutečnost, že osvojení není pouhou péčí, ale jedná se o nový status, který má být pevněji zakotvený v nové právní úpravě, takto by měla zřejmě směřovat poučovací povinnost v režimu Zákona o sociálně-právní ochraně dětí i ze strany soudu. Zde je podobně jako u ostatních řízení ve věci nezletilého dítěte podřízen hmotněprávní režim Úmluvě o právech dítěte, a na ni navazující z evropské nové Úmluvy o osvojení dětí (č. 132/200 Sb.).

O svěřením do takovéto péče má rozhodovat soud za podmínek předchozí péče upravené Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Doba předadopční péče bude pro příště přiměřena okolnostem k ověření, zda náhradní péče je zamýšleným řešením při osvojení. Zde bude komunikovat zřejmě celá řada zákonů a nově bude třeba respektovat naplnění práva dítěte na vlastní identitu a znalost vlastního původu, což je dáno mezinárodní Úmluvou o občanských a politických právech, konkrétně článek 23 a 24, Úmluva o právech dítěte článek 7,

o čemž v Zákoně o sociálně-právní ochraně dětí chybí odkaz nebo konkrétní ustanovení, tato řízení lze očekávat v budoucnu.

4.2.3 Komunikace obou předpisů ve vztahu mezi manželi

Novost vztahů mezi oběma předpisy a novost pojetí Nového občanského zákoníku a jeho aplikace představuje zatím jedinečná a zatím jediná žaloba podaná u Okresního soudu ve Znojmě, a to je žaloba podřaditelná pod ustanovení § 688 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Manžel má právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech.“

U Okresního soudu ve Znojmě byla podána žaloba manželky, touto žalobou se manželka domáhala uložení povinnosti manželovi o sdělení jeho veškerých příjmů. Manželka prostřednictvím právního zástupce navrhla skrze ustanovení § 1 odstavce 2 Zákona o zvláštních řízeních soudních, který odkazuje do Nového občanského soudního řádu, pokud nestanoví tento předpis jinak, do ustanovení § 93 odstavce 1 Občanského soudního řádu, kdy mělo být nezletilé dítě přibráno jako vedlejší účastník s tím, že toto nezletilé dítě má zájem na výsledku sporu.

Rozsudek byl vydán, nenabyl právní moci, a předvídaním rozsudku Okresní soud ve Znojmě usnesením zamítl toto vedlejší účastenství, pokud by toto soud připustil, mířilo by toto ustanovení do § 9 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kde je uvedeno, že „Rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má právo při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany, státní orgány, kterým podle zvláštních právních předpisů přísluší též ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, popřípadě pověřené osoby; tyto orgány v rozsahu své působnosti a pověřené osoby v rozsahu svého pověření jsou tuto pomoc povinny poskytnout.“

Tento rozsudek dosud nenabyl právní moci, byl předán s odvoláním Krajskému soudu v Brně jako soudu odvolacímu a tento případ je současně příkladem, který v budoucnu bude muset zřejmě upravit judikatura, která vzhledem k novosti situace neexistuje.

4.2.4 Uložení výchovných opatření

Uložení výchovného opatření je příkladem v již uvedené komunikace mezi ustanovením § 13 a nově ustanovením § 925 Nového občanského zákoníku, kde je jak orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tak soudu otevřena možnost přijmout výchovná opatření.

U soudního řízení tohoto druhu je důležité uvědomit si a uvést, že toto řízení je možností beznávrhové, soud toto řízení může zahájit z úřední povinnosti, avšak návrhovost těchto řízení u Okresního soudu ve Znojmě se pohybuje kolem 90 %, což platí pro opatrovnické řízení soudní, kde jsou výchovná opatření formulována širěji vzhledem k pravomoci soudu a tento návrh podává bezvýjimečně orgán sociálně-právní ochrany dětí a soud zde rozhoduje rozsudkem, kterému předchází usnesení o ustanovení opatrovníka.

Tento druh řízení představuje ve všech souvislostech nejintenzivnější propojení Nového občanského zákoníku se Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, kdy je předvídan oběma zákony paralelně souhrn možných případů, kdy je dítě intenzivně ohroženo tak, aby se uplatnila naléhavost řešení.

Zde jsou zákonem dány možnosti ingerence všech státních a veřejných orgánů, kde podle důvodové zprávy, kdy by měli „Sociálně-právní ochrany dětí standardně vystupovat v roli prvního záchranného a ochranného činitele“ (Eliáš a kol., 2012, s. 400), zde je procesně možné, aby soud zasahoval formou předběžného opatření, které má formu usnesení, zde je možné, aby orgán sociálně-právní ochrany dětí zasahoval formou, kterou dovoluje správní řízení, a je zde možné a na konec i nutné rozhodovat standardním rozsudkem ve věci.

4.2.5 Schválení právního úkonu za nezletilého

Zákonné zastoupení je v Novém občanském zákoníku nově upraveno ustanovením § 457 a násl., kde zákonné zastoupení sleduje ochranu zájmu zastoupeného, naplňování jeho práv.

Věcně a místně příslušnému soudu jsou potom svěřeny případy, které z tohoto ustanovení vystupují a tyto případy představují případy podřaditelné pod ustanovení § 461 odstavec 1

Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Spravuje-li zákonný zástupce nebo opatrovník jmění zastoupeného, náleží mu běžná správa takového jmění. Nejedná-li se o běžnou záležitost, vyžaduje se k naložení se jměním zastoupeného schválení soudu.“

V tomto případě dochází ke střetu zájmu zákonného zástupce a nezletilé osoby (§ 460 Nového občanského zákoníku) a v tomto případě sám zákonný zástupce v režimu již citovaného ustanovení § 9 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí požádá při výkonu svých práv a povinností orgán sociálně-právní ochrany dětí, pokud toto neučiní, nově předvídá tuto situaci zákonodárce v ustanovení § 469 odstavce 1 Zákona o zvláštních řízeních soudních, kde je dítě zastoupeno opatrovníkem, kde je soudu doporučeno jmenovat orgán sociálně-právní ochrany dětí, kde v praxi soud usnesením v tomto režimu opatrovníka ustanoví a procesní funkce tohoto opatrovníka trvá až do právní moci rozsudku o schválení právního úkonu dítěte.

Na Okresním soudu ve Znojmě je v tomto režimu projednáváno přijetí či odmítnutí dědictví, schválení dědické dohody, přijetí nebo odmítnutí daru, nakládání s finančními prostředky dítěte (stavební a jiné spoření), vypořádání podílového spoluvlastnictví, které dítě během života nabylo a dosud je nezletilé a podobně.

4.2.6 Výchovná opatření mimo režim závadového chování dítěte

V opatrovnickém rozhodování dochází v jednotlivých případech (méně jak 10 případů ročně) k situaci, kdy je přijato soudem výchovné opatření ve formě již zmíněného dohledu, a to v případě zásahu soudu do výchovy dítěte při neshodě rodičů, např. v případě nově ustavené střídavé péče mezi rodiči v režimu ustanovení § 907 odstavce 1 Nového občanského zákoníku, kdy má soud možnost svěřit dítě do péče jeho z rodičů nebo do péče střídavé, případně do péče jiné osoby, kdy ustanoví nad dítětem dohled, který je svěřován bezvýjimečně orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zde je nutno povšimnout si často užívaného ustanovení § 53 odstavce 2 písmena c) Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který umožňuje tomuto orgánu vstupovat do obydlí dítěte, případně do jiného prostředí i mimo režim výchovných opatření.

4.2.7 Zásah soudu v případě neshody rodičů

U Okresního soudu ve Znojmě dochází k nečastým případům (méně jak 10 ročně), kdy dochází k naplnění ustanovení § 877 odstavce 1 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Nedohodnou-li se rodiče v záležitosti, která je pro dítě významná zejména se zřetelem k jeho zájmu, rozhodne soud na návrh rodiče; to platí i tehdy, vyloučil-li jeden rodič z rozhodování o významné záležitosti dítěte druhého rodiče.“

Zde se jedná v právní podstatě o zvláštní případ kolize zájmu rodiče a dítěte, v důsledku kolize zájmu obou rodičů, kdy je ve shora uvedeném režimu do řízení přibrán bezvýjimečně orgán sociálně-právní ochrany dětí, který v řízení dítě zastupuje až do právní moci rozsudku.

4.2.8 Předběžná opatření

U nástroje předběžných opatření je pevně a nově propojen Zákon o sociálně-právní ochraně dětí skrze jeho § 16 odstavce 1, 2, § 880 Nového občanského zákoníku a konečně procesně skrze ustanovení § 452 a násl. Zákona o zvláštních řízeních soudních, zcela nově hmotněprávně upraven režim předběžného opatření v ustanovení § 924 Nového občanského zákoníku, kde je opět předvídáno ohrožení stavu dítěte bez ohledu neexistenci péče, kdy se jedná o život, zdraví a normální vývoj dítěte.

Řízení o předběžném opatření jsou účelně rozdělena a u Okresního soudu ve Znojmě řízena jednak ustanovením § 76 a násl. Občanského soudního řádu a jednak režimem ustanovení § 452 Zákona o zvláštních řízeních soudních. V Občanském soudním řádu předběžné opatření vztahující se k nezletilým dětem a mířící do Zákona o sociálně-právní ochraně dětí je ustanovení § 76 odstavce 1 písmena a) Občanského soudního řádu, kde může být předběžným opatřením uloženo, aby bylo povinnou osobou placeno výživné v nezbytné míře.

Mimo režim Zákona o zvláštních řízeních soudních je toto ustanovení uvedeno proto, že se nemusí nutně vztahovat na nezletilé dítě, pro oba režimy je potom charakteristické, že vzhledem k operativnosti a naléhavosti předběžného opatření nezletilé dítě v tomto případě nemusí být zastoupeno opatrovníkem. Účast opatrovníka při ohrožení dítěte je však dána

v naléhavém případě, a to v režimu ustanovení § 452 Zákona o zvláštních řízeních soudních tím, že tento návrh je aktivně legitimován podat pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí ve shora uvedeném režimu.

Rychlost a operativnost je řízena ustanovením § 456 Zákona o zvláštních řízeních soudních, kde soud rozhoduje:

1. bezodkladně,
2. nejpozději do 24 hodin od podání.

Judikatorně je stanoveno, že tyto dvě časové podmínky musejí být splněny současně a s ústavně právním principem vycházejícím z článku 38 Listiny základních práv a svobod je zákonným soudcem ten soudce, který je rozvrhem práce přidělen k vykonání služby, která u Okresního soudu ve Znojmě je přidělena jednotlivým soudcům na dobu jednoho týdne a soudce může být povolán a je v praxi povolán četností 500 až 700 případů do roka, během této 24 hodinové služby dosažitelnosti.

Během předběžného opatření se rozhoduje usnesením, toto usnesení je předběžně vykonatelné a odvolání proti němu nemá odkladný účinek.

4.2.9 Mediace

Pokud nahlédneme do výsledku práce, usnesení, rozsudků Okresního soudu ve Znojmě nenajedeme zde ani jeden případ využití § 67 odstavce 2 Občanského soudního řádu, kdy soud v předběžném rozhodnutí odkáže účastníky na mediační řízení. Toto mediační řízení není vyloučeno, neboť nepřímo k tomuto vybízí ustanovení § 9 a ustanovení § 474 Zákona o zvláštních řízeních soudních.

Pokud jsem u Okresního soudu ve Znojmě nenalezla v meritorním rozhodnutí (rozsudek, usnesení) zmínku o mediaci, neznamená to, že tato mediace není využívána. Spolupráce Okresního soudu ve Znojmě a praxe ve spolupráci tohoto okresního soudu s orgány sociálně-

právní ochrany dětí zavedla zákonem nevyjmenovaný, avšak přípustný institut mediace během soudního řízení, a to v režimu již citovaného § 11 a násl. Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, tedy poradenská činnost. Podrobněji upravené v ustanovení § 40 téhož zákona.

Tato poradenská a dohledová činnost provází celé opatrovnické řízení až do právní moci rozsudku nebo usnesení, časový přesah tohoto dohledu a konzultační činnosti však není vyloučen v již vysvětleném právním režimu.

Tento přesah je v jednotlivých případech obvyklý při aplikaci ustanovení § 888 a ustanovení souvisejících, kdy orgán sociálně-právní ochrany dětí zajišťuje bezproblémový styk rodiče s dítětem ať už v režimu dohody rodičů, nebo v režimu soudně stanoveného styku.

Za současného stavu úplnosti řešení Nového občanského zákoníku se problematika soudního opatření neústrojně a nekoncepčně zařazuje do zákona, který má veřejnoprávní podstatu, tedy do Zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Zde § 13a navazuje na § 13, kde je výslovně uvedeno, že „Vyžaduje-li to zájem dítěte a výchovná opatření, která podle předchozích ustanovení (již jmenovaná) nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte; přitom dítěti nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve

a) středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo

b) zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením.“

Právě tato koncepčnost zřejmě způsobila, že orgán sociálně-právní ochrany dětí přijímá opatření v jiném režimu a soud přijímá výchovná opatření v režimu někdejšího Zákona o rodině a nyní v režimu Nového občanského zákoníku. Toto ustanovení je u Okresního soudu ve Znojmě zcela neužívané (obsolentní).

Zvláštní kapitolou komunikace obou kodexů je aplikace a jejich propojení v konkrétní činnosti soudů v případech, kdy orgán sociálně-právní ochrany dětí vystupuje jako procesní opatrovník v řízení a do rozsudku je povolán způsobem formulovaným ve výrokové části k určité aktivitě, která je osazena do Zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tento způsob byl uplatňován u okresního soudu v minulosti a stejně tak je uplatňován nyní nově v režimu

ustanovení § 888 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže; soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat.“

Zde při kolizi zájmu, při do poručení soudního znalce oboru dětské psychologie, který je pravidelně k těmto rozhodnutím přibírán je obvyklé, že soud stanoví místo, kde dochází ke styku a určí právě ony **osoby**, které se smějí, případně nesmějí styku účastnit. Zde připadají v úvahu osoby z okruhu příbuzenstva, avšak pro mediaci rodiče styku s dítětem v počátečních fázích rozhodnutí, po dobu určenou soudem je k této asistenci povolán orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to v režimu ustanovení § 10 odstavce 1 písmena f) Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kdy v režimu tohoto zákona může obecní úřad s rozšířenou působností poskytovat nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dle zvláštních předpisů, mediace styku rodiče s dítětem je hojně uplatňovaným příkladem tohoto propojení. Zde může být současně soudem určen dohled ve vyjmenovaném režimu, a i při absenci tohoto dohledu je orgán sociálně-právní ochrany dětí oprávněn v režimu § 52 i 53 z úřední povinnosti, z vlastní vůle dohlížet na režim výchovy dítěte, neboť je oprávněn vstupovat do obydlí, což představuje zákonný průlom do jinak neprolomitelného článku 12 Listiny základních práv a svobod o nedotknutelnosti obydlí.

4.2.10 Opatrovnictví

Koncepčně nejširší kapitolu v teorii i v zavedené praxi komunikace mezi oběma kodexy představuje komunikace § 17 písmena a) Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který ze zákona zmocňuje příslušnému obecnímu úřadu s rozšířenou působností vykonávat funkci opatrovníka.

Toto ustanovení je ústrojně a nově propojeno s ustanovením § 943 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že „Soud jmenuje dítěti opatrovníka, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu, anebo stanoví-li tak zákon. Jmenovaný opatrovník má právo podat návrh na zahájení řízení vždy, je-li z hlediska zájmu dítěte zapotřebí, aby soud nebo jiný orgán veřejné moci v záležitosti dítěte rozhodl.“

Tato dvě ustanovení navazují na část procesní Zákona o zvláštních řízeních soudních, kde je dítěti tento opatrovník procesně ustanoven, napříč všemi soudními rozhodnutími, které již byly jmenovány i napříč všemi nevyjmenovanými, je zřejmé, že výčet možností, kdy je dítěti ustanoven opatrovník, je otevřený, a tedy je na rozhodnutí soudu i na formulaci návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kdy bude dítěti opatrovník jmenován.

V soudní praxi je zavedeno, že tento opatrovník je jmenovaná pro všechna dosud uvedená řízení, zvláštní režim opatrovnictví potom představuje § 948 a násl. Nového občanského zákoníku, kdy je opatrovník určen pro správu jmění dítěte. Zde musí soud vymezit rozsah jmění, které bude tento opatrovník spravovat a má určit jak bude s jednotlivými částmi jmění nakládat.

Zde se v soudní praxi opatrovník v režimu Zákona o sociálně-právní ochraně dětí uplatňuje pouze pro řízení, neboť je nepředstavitelné, aby obecnímu úřadu s rozšířenou působností byla uložena správa jmění dítěte, toto omezení je dáno zejména článkem 4 Listiny základních práv a svobod, jehož odstavec 1 ukládá, že „Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.“

Tyto meze jsou dále v tomto článku rozhojněny a orgán sociálně-právní ochrany dětí se podílí na tomto řízení pouze procesně a je povolán ke schválení opatrovníka, který ve skutečnosti bude jmění dítěte spravovat. Tento druh rozhodnutí byl dosud u všech okresních soudů zaveden a lze očekávat jeho uplatňování i do budoucna, v praxi obvyklé, že tohoto opatrovníka vykonává některý z příbuzných dítěte.

4.2.11 Souvislost s trestním právem

Zcela zvláštní kapitolou propojení Nového občanského zákoníku se Zákonem o sociálně právní ochraně dětí představuje potom souvislost se Zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, s trestním řízením a všemi jeho způsoby je propojeno takzvané řízení adhézní, tedy řízení přilnuté k trestnímu řízení, ať už k trestnímu řízení podle Trestního řádu, a nebo v režimu onoho zákona (218/2003 Sb.), kdy je rozhodováno adhézně o náhradě škody.

Tento zvláštní zákon o soudnictví ve věcech mládeže zahrnuje v sobě § 45, kde zahrnuje do řízení poškozeného, který má nárok na náhradu škody a toto přilnutí o náhradu škody probíhá v režimu všech ustanovení o náhradě škody podle Nového občanského zákoníku. Zde na straně nezletilého stojí kromě ustanoveného obhájce rovněž orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je do procesu osazen v režimu svého zákona, o náhradě škody je rozhodováno v režimu soukromoprávním.

4.2.12 Zákonitá kolize, rozpor mezi oběma kodexy

Jak bylo vysloveno Nový občanský zákoník je kodexem přirozenoprávní, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí je právní normou pozitivistickou. Ačkoli obě právní normy vycházejí ze stejného základu, jímž je skrze článek 3 Ústavy článek 32 Listiny základních práv a svobod, dána možnost v rozvoji osobnosti a rozhodování dítěte, má přirozenoprávní norma náskok, což je zřejmé z § 32 Nového občanského zákoníku, kde se souhlasem zákonného zástupce může nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti ve shodě se zvyklostmi soukromého života, dát souhlas k určitému právnímu jednání, v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud toto není zákonem výslovně zakázáno, zákonný zástupce může však tento souhlas odejmout. Toto ustanovení se přibližuje svobodě neomezené, zmíněné a definované, již citovaným článkem 3 odstavce 2 Listiny základních práv a svobod.

Naproti tomu § 8 odstavec 2 Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, dává soudu možnost se ke svým věcem pouze vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob, což Občanský zákoník tak jako tak formuluje na jiném místě, ovšem rozšiřuje uvedeným způsobem.

Ačkoli z textu zákona je zřejmý rozdíl pojetí, tento rozdíl pojetí nebyl dosud na Okresním soudu ve Znojmě projednáván, a je možné, že tato ustanovení nebudou v budoucnu používána, jak upozorňovali v mnohých jiných případech kritici rekonstrukce.

5 Závěr

Jak bylo ukázáno problematika komunikace tří kodexů, tedy zejména Zákona o sociálně-právní ochraně dětí s Novým občanským zákoníkem je rozsáhlá a téměř bezvýjimečně zasahuje do procesních pravidel zejména do Zákona o zvláštních řízeních soudních a do Občanského soudního řádu. Překrývání principů soukromého a veřejného práva s převládnutím principu práva soukromého.

Praktickou část jsem nemohla pojmout statisticky ani porovnáním čestností jednotlivých případů, a to s ohledem na novost této problematiky.

Tato novost je dána ustanovením § 3081 Nového občanského zákoníku, kde je uvedeno, že Nový občanský zákoník nabývá účinnosti dnem 01.01.2014 a rovněž vzhledem k odůvodněným průtahům v řízení, jimiž jsou průtahy zákonné, neboť vzhledem k procesním pravidlům samotné ustanovení opatrovníka od jeho rozhodnutí do právní moci usnesení o ustanovení opatrovníka si vyžaduje lhůtu několika týdnů. Okresní soud ve Znojmě tedy nemá statistický soubor, který by představoval sledované období jednoho celého roku.

Nová právní úprava podle názoru praktikujících soudců a advokátů otevírá zatím více otázek jak odpovědí, neboť vzhledem ke krátkosti účinnosti nemohlo být časem prověřeno ani ustanovení § 13 Nového občanského zákoníku, kde účastníkům je dána jistota právního očekávání stejného rozhodování v obdobných případech na různých soudech v České republice. Ačkoliv právní teorie i praxe práva v České republice zavedla pravidlo, že precedentní rozhodování v České republice nemá oporu v zákoně, nelze rozhodovací zavedenou praxi při tvorbě práva přehlížet, neboť tato rozhodovací praxe má ústavní a judikatorní souvislosti.

Vzhledem k tomu, že judikatura v České republice je dána převážně rozhodováním Nejvyššího soudu, u judikatury bude vzhledem k nepřipustnosti dovolání v některých rodinných věcech problematika a bude se zřejmě opírat o rozhodování Ústavního soudu, kde Nález Ústavního soudu je postaven na roveň normativnímu právnímu aktu a Nález Ústavního soudu je závazný.

Při rozhodovací praxi soudu je zde dále otevřena otázka aplikace I. hlavy Nového občanského zákoníku, která předznamenává přirozenoprávní princip celé právní úpravy a poprvé v historii českého práva zavádí a definuje v textu zákona právní parémie, je tedy otázkou, jak budou tyto principy aplikovány.

Zde je nutno uvést, že praktická část si vyžádala nutně metodiku práce případových studií z praxe Okresního soudu ve Znojmě, což je dáno tím, že Nový občanský zákoník, ač platný již v roce 2012 se stal účinným 1. ledna 2014, což neznamená, že v tento den byl aplikován.

Zákonodárce určil v ustanovení § 3028, že Novým občanským zákoníkem se řídí práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí jeho účinnosti a není-li v zákoně určeno jinak, řídí se ustanoveními Nového občanského zákoníku poměry týkající se práv osobních, rodinných a věcných; jako je vznik, jakož i práva a povinnosti z těchto vzniklé přede dnem nabytí účinnosti se však posuzují podle dosavadních právních předpisů. Z přechodných ustanoveních je zřejmé, že po nabytí účinnosti Nového občanského zákoníku soudy pracují a pracovaly na posuzování práv a povinností podle někdejších právních norem, ještě v době účinnosti Nového občanského zákoníku.

Z druhé strany časové omezení a působení Nového občanského zákoníku v případových studiích je omezeno právě vstupem opatrovníka – orgánu sociálně-právní ochrany dětí, neboť po nabytí účinnosti Nového občanského zákoníku byla vydána usnesení o jejich přibrání, tato nabývala právní moci, tedy prodlevy v ustanovení a v nabytí právní moci posunulo faktický stav hluboko do roku 2014, tedy praktická část musí zákonitě postrádat statistický soubor, neboť na počet případových studií musela práce rezignovat vzhledem k časovému období, kdy je práce završena.

Pokud jsem uvedla, že komunikace obou zákonů bude činit výkladové potíže pro rozpor jejich koncepcí (veřejnoprávní a soukromoprávní), je zřejmé, že tuto komunikaci může v prvním stádiu usnadnit přijetí přirozenoprávních prvků do Zákona o sociálně-právní ochrany dětí. Vzhledem k tendenci začátku pojetí přirozenoprávního lze předpokládat, že vtělení přirozenoprávních prvků bude do budoucna zadáním pro zákonodárce. Je zřejmé, že přijetí přirozenoprávních prvků v normě veřejného práva je v českém právním prostředí zatím neobvyklé, ale lze je očekávat, a to formou novelizací a nejlépe rekodifikací, což obnáší letitý proces.

5.1 Praktický dodatek

Při studiu uvedených srovnání a podél celé právní úpravy je významné si povšimnout, že přístup k tomuto druhu spravedlnosti je zásadně bezplatný, ve veřejném právu osvobozen od správních poplatků. V právu soukromém, tedy soudním řízení, je v režimu Zákona č. 549/1991 Sb. osvobozen od soudních poplatků. Riziko neúspěchu je opět procesně eliminováno tím, že v těchto druzích řízení účastníci nemají právo na náhradu nákladů řízení, pokud jim tyto vzniknou, hradí si tyto každý sám.

Přístup ke spravedlnosti zákonodárce vlídně ještě zprůchodňuje například ustanovením § 30, skrze § 138 Občanského soudního řádu, kdy soud může rozhodnout o přidělení právního zástupce z řad advokátů, pokud jsou u účastníka splněny podmínky pro osvobození od soudních poplatků, tedy pokud je tento účastník v tíživé sociální situaci. Za svého působení na Okresním soudu ve Znojmě nebylo možno přehlédnout, že toto ustanovení je hojně používáno, soud má ostatně v tomto směru poučovací povinnost. Pokud jsou všechna uvedená řízení ve svém pojetí bezplatná, nelez zde přehlédnout možnost jednak hrazení nákladů státu, např. za znalecké posudky v případě určování otcovství a dále možnost náhrady, tzv. oddělených nákladů řízení při procesním zavinění.

6 Seznam použité literatury

ELIÁŠ, Karel a kol., 2012. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit. 1118 s. ISBN 978-80-7208-922-2.

HARVÁNEK, Jaromír a kol., 2002. *Teorie práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. 341 s. ISBN 80-210-1791-0.

HOLLÄNDER, Pavel, 2006. *Filozofie práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk. 303 s. ISBN 80-86898-96-2.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol., 1998. *Zákon o rodině, komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 398 s. ISBN 80-7179-198-9.

HUNGR, Pavel a Alexandra KRSKOVÁ, 1985. *Psychologické aspekty působení práva*. 1. vydání. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. 185 s.

HURDÍK, Jan, 2007. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 132 s. Právní instituty. ISBN 978-80-7179-379-3.

HURDÍK, Jan, Josef FIALA a Milana HRUŠÁKOVÁ, 1997. *Úvod do soukromého práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 140 s. ISBN 80-210-1722-8.

PAVLÍČEK, Václav a Jiří HŘEBEJK, 1998. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 1. díl Ústavní systém. 2. vydání. Praha: Linde. 772 s. ISBN 80-7201-110-3.

PAVLÍČEK, Václav a kol., 1999. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. díl Práva a svobody. 2. vydání. Praha: Linde, 1999. 975 s. ISBN 80-7201-170-7.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (účinný do 31. 12. 2013). In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit 27.11.2014].

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 27.11.2014].

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákona č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.